شاعیری گەل؛

نووسینی؛ دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو

ئامادەکردنی: ڕەحمان نەقشی

شاعیری گەل

دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو

ئەوڕۆکە هەرکەس لە ئەدەبی کوردی شارەزا بێ ناوی هێمنی بیستووە. شێعرەکانی خوێندۆتەوە و بێ گومان دەزانێ کە هێمن یەکێک لە شاعیرە هەرە بەرزەکانی کوردی سەردەمی ئێمەیە. بەڵام شێعری هێمن هەر لە سەرەتاوە لە چوارچێوەی ئەدەیب و نووسەران دەرچووە، لە ناو کۆمەڵانی خەڵکی کوردستاندا بڵاوبۆتەوە و هەر لە سەرەتاشەوە لە دڵی هەموو کوردێکی دڵسۆزو نیشتمانپەروەر کاریگەر بووە و ئەوانی بەروە خەبات لە پێناوی رزگاری گەلی کورددا هان داوە. هێمن لە سەرەتاوە شاعیری گەلە و هەر شاعیری گەلیش ماوەتەوە.

سی ساڵ زیاترە هەزاران خەباتکەری کورد پێکەوە لەگەڵ هێمنی شاعیر هاوار دەکەن:

گەرچی تووشی ڕەنجەڕۆیی و حەسرەت و دەردم ئەمن
قەت لەبەر ئەو چەرخە سپڵە نابەزم مەردم ئەمن
من لە زنجیرو تەناف و دارو بەند باکم نییە
لەت لەتم کەن، بمکوژن، هێشتا دەڵێم کوردم ئەمن

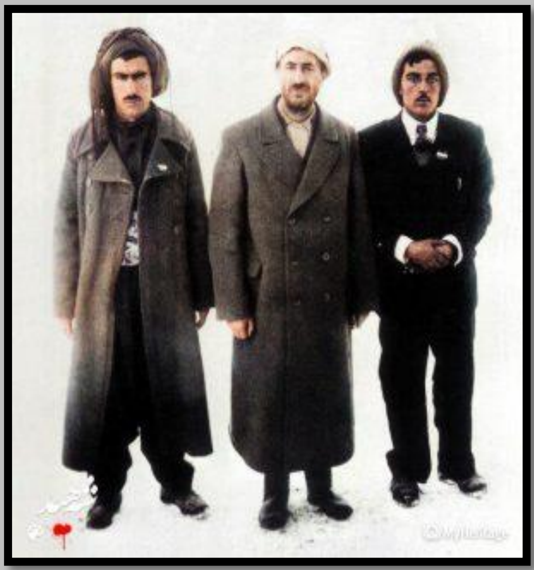

هێمن عاشقی کێوو تەلان و بەندەن و بەردی کوردستانە، نیشتمانی، سروشتی وڵاتەکەی باش دەناسێ و لەگەڵی پەروەردە بووە. لە "بەهاری لادێ"، "بەهاری کوردستان"، "شەنگەبیری"، "فەریشتەی پەڕیوە" و زۆر شێعری تریش دا نیشان دەدا کە لە ناسین و ناساندنی سروشتی کوردستان و جوانییەکانی دا چەندە شارەزا و مامۆستایە. جێگای سەرسوڕمانیش نییە، هێمن لەگەڵ سروشت گەورە بووە و لە سروشت ئیلهامی وەرگرتووە. کەسێک سروشتی کوردستانی دیبێ و نەک هەر دیبێ بەڵکوو لەگەڵی تێکەڵاو بووبێ،

هێمن بە ناهەق نازانێ کە دەڵی:

بەهەشتە کوردەواری من بەهەشتە...

هێمن لە شێعری خۆیدا زۆرجار باسی زۆرلێکراوی نەتەوەی کورد دەکا، لە مافی خوراوی گەل دیفاع دەکا، ئارەزووی ئەوەیە کورد هەرچی زووتر لە ستەمی نەتەوایەتی ڕزگاری بێ، بوونی ئەو ستەمە بە سەرچاوەی زۆر بەدبەختی و کوێرەوەری و بێ بەشی دەزانێ.

لە "دوا ڕۆژی رووناک" دا دەڵی:

لە مێژ بوو هەققی کورد دەخورا بەفیرۆ
لە مێژ بوو کورد بوو دەیکرد شین و ڕۆڕۆ
لە مەیدانی شەقێنی دووژمی دا
سەری سەرداری کوردی بوو وەکوو گۆ

هێمن بە تایبەتی زۆر پەرۆشی ئەوەیە کە لە کوردستانی ئێران زمانەکەی ئازادی پەرەئەستاندنی نییە، ئەدەبەکەی بڵاو ناکرێتەوە، فەرهەنگەکەی پێشێل دەکرێ،

لە "ڕۆژگاری ڕەش" دا دەڵێ:

داخرا دەرکی ڕۆژنامە
شکاون نووکی خامە
کوردی نووسین حەرامە
دوژمن دەڵی بێ تامە

دڕان کاغەز و دەفتەر
گیران شاعیر و نووسەر

هێمن نەتەوەکەی خۆی خۆش دەوێ. لەوەش زیاتر نەتەوەی خۆی دەپەرستێ. بەڵام ڕقیشی لە هیچ نەتەوەیەکی تر نییە. لە هەموو دیوانی هێمن دا شێعرێک کە باسی نەتەوەکی تر بە خەراپە بکا، یا کورد لە نەتەوەیەکی تر بە بەرزتر دابنێ بەدی ناکرێ، دیاردەیەک کە بە داخەوە لە دیوانی زۆر لە شاعیری کورددا بەرچاو دەکەوێ، نەک هەر ئەوە، بەڵکوو بەشەردۆستی یەکێک لە سروشتە تایبەتییەکانی شێعری هێمنە.

هێمن زۆر جار باسی پێشەوا قازی دەکا، لە شێعرەکانی ڕا دیارە کە چەندە ئەو ڕۆڵە بەنرخ و هەڵکەوتوەی گەلی کوردی خۆش ویستووە. پێشەوای خۆشدەوێ چونکە:

زانابوو، کوردپەروەر بوو پێشەوا بوو، ڕابەر بوو

بەڵام بۆیەش پێشەوا بە مەزن دەزانێ چونکە:

هەر کورد نەبوو بەشەر بوو خەمی خەڵکی لەبەر بوو

سەرچاوە
Serchawe

هێمن گەلانی تری ئێران بە دۆستی گەلی کورد دەزانێ و لە خەبات و تێکۆشان دا بە برا و هاوالێیان دادەنێ. لە "کورد و ئازەربایجانی" دا دەڵێ:

کورد و ئازەربایجانی هەردوو داوایان ڕەوایە
هەر بژین و پایەدار بێ یەکەتی ئەم دوو برایە

هێمن دیسان هەر لە سەرەتاوە لە ناو نەتەوەی خۆشیدا هەموو چین و توێژێکی بە یەک چاو تەماشا نەکردووە و ناکا. لە شێعری بە ناوبانگی خۆیدا "دەیلێم و بێ باکم" دەڵێ:

ئەوی ئاغا بێ بێکارە
جەبوون و قەڵس و لاسارە
دزی و ڕێ گرتنی کارە
ئەمن دەیلێم و بێ باکم

لە شەرم و شوورەیی مردم
بە خۆم من چۆن بڵێم کوردم
کە ئاغا ئابڕووی بردم
ئەمن دەیلێم و بێ باکم

لە "ئارەق و تین" دا زۆر بە جوانی و بە زمانی سادەی جوتیاران باسی نرخی کاری خوتیار بۆ کۆمەڵ و چەوسانەوەی جووتیار نیشان دەدا و دەری دەبرێ کە ئینسانی زەحمەتکێش لە لای زۆر خۆشەویستە:

من جوتیارم، من جوتیارم
من لەگەڵ هەتاو هاوکارم
من بە ئارەق و ئەو بەتین
دامان ڕشتووە بناغەی ژین
باسکی من و تیشکی ئەوی
بژیو دەستێنن لە زەوی
گەر جوتیار ئارەق نەڕێژێ
گەر هەتاو تیشک ناوێژێ
دانیشتووی ناو کۆشک و قەلا
دەخۆن نانی گەلا گەلا

لە شێعرەکانی را بەهاسانی دەردەکەوێ کە هێمن لە ژیانی زەحمەتکێشانی کوردستان بەتایبەتی جووتیاران لە نیزیکەوە شارەزایە. لە وەش زیاتر خۆی تا رادەیەک لەم ژیانەدا بەشدارە. خۆی دەڵێ: "چاک خەریکی کاسپی بووم و زوو فێری کشت و کاڵ بووم"

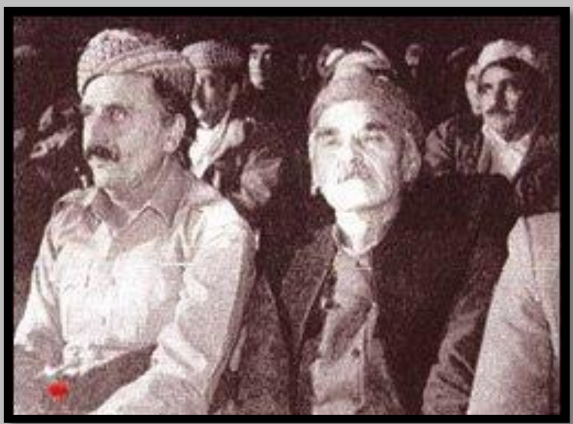

فەلسەفەی ژیانی هێمن ئەوە نییە کە دانیشێ و لە دوورەوە تەماشای ژیان و خەباتی گەل بکا و بۆ خۆی و یان بۆ گەل شێعر بڵێ. هێمن ئەو ئەسڵەی قبووڵ کردووە کە ئەرکی شێعری شاعیری گەلێکی زۆرلێکراو تەنیا لێکدانەوە و خستنە ناو هۆنراوەی سروشت و جوانی نییە. شعیر لە پێشدا ئینسانە، ئینسانێکە کە هەستی ناسکە و زوو دەجووڵێتەوە. چون شاعێر، بە مانای ڕاستی ئەو وشەیە، دەتوانێ بەرامبەر بە هەژاری و کوێرەوەری و بێ بەشی گەلەکەی بێ لایەن بێ؟ لە نێوان راستی و درۆدا، لە نێوان ئاهورموزدا و ئەهریمەن دا، لە نێوان هەق و ناهەقدا ڕاستی هەڵنەبژێرێ، بەگژ ئەهریمەندا نەچێ و دیفاع لە هەق نەکا؟ بۆیە هێمن تەماشاچی نییە و ناتوانێ تەماشاچێ بمێنێتەوە. بە هەموو هێزی خۆیەوە، بە شێعر و بە نووسین هەنگاوی ناوەتە ناو مەیدانی خەبات و تاسەر بەرەو ئاسۆی روون، تا ترۆپکی رزگار بوون یاریدەی گەلی خۆی دەدا.

هێمنی شاعیر لە هێمنی خەباتکەر جیا ناکرێتەوە.

رۆڵەی کوردم فێری هەوارزو لێژم
تا زۆر برۆم، زیاتر ئارەق برێژم
کورت تر دەبێ ڕێگای دوور و درێژم
دهڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم، تا ترۆپکی ڕزگار بوون

تاقی کردنەوەی ساڵانی درێژی خەبات بە هێمنی سەلماندووە کە خەبات دوور و درێژە، هەوراز نشیوی هەیە، سەرکوتن و شکستی تێدایە. بەڵام هێمن کۆڵنەدەرە.

من پەروەردەی بن سێبەری ئەشکەوتم
گەلێک جاران لە چاڵاوی ڕەش کەوتم
هاتمە دەرێ، هەدام نەدا، نەسرەوتم
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم، تا تروپکی ڕزگار بوون

هەورازو نشیوی ژیان و خەباتی گەل لە شێعرەکانی هێمن دا زۆر جوان دیارە. لەو کاتەوە دەستی بە شێعر گوتن کردووە هەتا ئەمرۆ، شێعری هێمن ئاوێنەی قۆناخەکانی خەباتی گەلی کوردە.

لە ساڵی ١٣٢٤(١٩٤٥) ڕا هێمن بە پێشوازی پێکهاتنی حیزبی دێمۆکراتەوە دەچی و دەڵێ:

لە سایەی حیزبی دێمۆکراتی خۆمان
لە باڵدار تێپەڕی ئەڕۆکە پێڕۆ
نەما داخ و پەژارە و ماتەم و خەم
زەمانی هەڵپەڕین و بەزمە ئیمڕۆ

لە ڕێبەندانی ١٩٤٥ دا کە کۆماری مەهاباد دامەزرا هێمن گوتی "ئەوساڵ بەهارە بۆ ئێمە زستانن" یا لە "ڕۆژی خۆشی" دا دەڵێ:

گەرچی زستانە بەفر دای پۆشی ئەوڕۆ گشت وڵات
خاکی پاکی ئێمە خەمڵیوە وەکوو باخی ئیرەم

بەڵام کۆماری مەهاباد تەمەنی کەمتر لە ساڵێک بوو. جووڵانەوەی گەلی کورد لە ئێران هەروەک جوڵانەوەی سەرانسەری ئێران توشی شکست بوو.

هێمن لە "ڕۆژگاری ڕەش" دا تووشی نائومێدی دەبێ، وەک کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان کە توشی نائومێدی ببوون:

به فیرۆ چوو خەباتمان
داگیر کراوە ولأتمان
تێپەڕی ڕۆژی هاتمان
ڕووخا کۆشکی ئاواتمان
لە پیاوی ئازاو سەرکەش
لە زەحمەتکێشی بێ بەش
ئاخنراوە کونە ڕەش
نابینی کەس ڕووگەش

به تایبەتی شەهیدبوونی پێشەوا قازی هێمنی داخدار کردووە. هەم دۆست و مامۆستای لە دەست داوە و هەم پێشەوا و سەرکۆمار:

لە چوارچرای مەهاباد
لە کانگای بیری ئازاد
دەستی ڕەشی ئیستیبداد
چەقاندی داری بێداد
لە کاتی نیوە شەوا
لە جەنگەی شیرین خەوا
کرا کاری ناڕوا
لە دار درا پێشەوا

هەر لەو ساڵەدا هێمن لە بەر خەباتی رابردووی خۆی تووشی دەردە سەری دەبێ و بۆ ماوەیەک وڵات بە جێ دێڵێ. دیارە وەزعی سیاسی تەئسیری کردۆتە سەر شێعری هێمن. لە "بابردەڵە" دا دەڵێ:

بزانە تۆ، ئەوی ئەهلی هونەر بێ
دەبێ یا دەس بەسەر، یا دەربەدەر بێ

سەرچاوە
Serchawe

هونەرمەند و ژیانی خۆش مەحاڵە
هونەرمەند ڕەنجەڕۆیە ژینی تاڵە
منیش بابردەڵەی بەر گێژەڵووکەم
دەمێک لەو قوڵکە تاوێک لەو چڵووکەم
منیش زۆرداری پرزەی لێ بڕیوم
منیش بەدکاری بواری لێ تەنیوم

یا لە "فرمێسکی گەش" دا کە بە قسەی خۆی لەوپەڕی تەنگانە و لێ قەوان دا گوتوویە، دەڵێ:

کوشتمی و شەش خانی ئوممێدی لە من گرتووە حەریف
مۆرە هەڵداوێم و بێهودە بە هیوای دوو شەشم

هێندێ شێعری تریش وەک "گریانی نیوە شەو" و "ئارەزووی فڕین" هەر نیشانەی نائومێدی شاعیرو ڕاکردنی لە ڕاست ژیانی تاڵە. لە ساڵی ١٩٤٦وە هەتا ساڵی ١٩٥١ سەردەمی پاشەکشەی جووڵانەوەی گەلی کورد و هەموو گەلانی ئێرانە. لە سداڵی ١٩٥٣ دا ئاسۆی خەبات ڕوونتر بووە،

هێمن لە "ئاواتی بەرز" دا جارێکیتر دێتەوە مەیدانی خەبات. هیوای بە خەباتی گەل زیاتر دەبی و دەیهەوێ بە شێعری خۆی لەم خەباتەدا بەشدار بێ:

فێری زۆر دەرسی بە کەڵک و باشی کردین تێ شکان
جا ببینە ڕاپەڕین و شۆڕشی ئەمجاری کورد
واگزینگی دا بەیانی جوانی ئازادی بەشەر
ڕۆژی ڕووناکە نەماوە زوڵمەتی شەوگاری کورد
ئەو زمانە شیرینەی ئێمە پەرەی دەگرتەوە
نادڕێ چیدی کتێب و دەفتەری ئەشعاری کورد

قۆناخێکی نوێ لە ژیانی گەل و شاعیردا دەست پی دەکاتەوە. ماوەی پاشەکشە دوایی دێ و گەلی کورد خۆی بۆ خەباتی دواڕۆژ ئامادە دەکا. نفوزی حیزبی دێموکراتی کوردستان کە بە نە هێنی تێدەکۆشی، ڕۆژ بە ڕۆژ لە ناو کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان دا زیاتر دەبێ. بەرەوە هەوراز رۆیشتنی جووڵانەوە هەتا رۆژەکانی گەلاوێژی ١٩٥٣ درێژەی هەیە. لە ٢٥ی گەلاوێژەوە هەتا ڕۆژی شوومی کودیتای ٢٨ی گەلاوێژ خەڵک لە شاری مەهاباد حوکمداری دەکا. لە رۆژی ٢٥ی گەلاوێژدا خەڵکی مەهاباد بە درشت و وردەوە هەموو دەگەڵ هێمن کە بۆ یەکەمجار پاش چەند ساڵ لە کۆبوونەوەیەکی چەندهەزار کەسی دا شێعر دەخوێنێتەوە، هاوار دەکەن:

برۆ ئەی شاهی خاین بەغدا نیوەی ڕێ یەت بێ

ئەو سەردەمە، سەردەمی نیوە دێمۆکراسیش زۆر ناخایەنێ. دەورانی ڕەشی پاش کودیتا دەست پێ دەکا و هێمنی شاعیر جارێکیتر تووشی نائومێدی دەبێ و لە "تووڕەیی" دا دەڵێ:

لەو وڵاتە کەسێک لە خەو ڕابێ بەشی چارەڕەشی و خەم و شینە
تێگەیشتم عیلاجی دەردی من مەستی و شێتی و نەزانینە

یا لە "چارەنوسی شاعیر" دا:

دەزانی بۆچی من هێندە پەرێشان و خەفەتبارم
لە بازاڕی ژیان غەیری هەبەر نیمە چ سەرمایە
لەگەڵ چارەڕەشی و دوورەبەشی و نەگبەت دەبێ هەڵکەم
لە مێژە چارەنووسی شاعیرانی کوردی ئاوایە

ئەو تووڕەیی یە و ڕەشی چارەنووسی شاعیر لە شێعرەکانی تریشیدا هەر بەرچاو دەکەوێ و هەتا ساڵی ١٩٥٩ هەر بەردەوامە. لە "گلێنەی شاعیر" دا دەڵێ:

ئەگەر خەرمانی عومرم ئێستەکانە پاکی با بی با
بە مەرگی تۆ مچورکیشم بە دڵدا نایە، با بی با
هەموو عومری ئەبەد تێدا نیە خۆشی دەمێک مەستی
خدر ئاوی حەیاتی بۆ چیبوو؟ فێری شەرابی با

سەرچاوە
Serchawe

لە "ناسۆری تەماشا" دا ڕاکردن لە ژیانی واقیعی. لەو حەقیقەتە تاڵەی کە شاعیر تووشی بووە و نایەوێ قبووڵی بکا، بە تەواوی دیارە. هێزی ئەوەی نییە ژیان بگۆڕێ، ڕێگای نییە خۆی دووربخاتەوە، دەیەوێ ڕابکا و بە یارمەتی مەی ڕوو لە دنیایەکی خەیاڵی دەکا:

چۆن نەبەم بۆ مەی و مەیخانە پەنا، تێگەیوم
لەو وڵاتە هەموو شت زۆرە بنی ئادەم کەم
شەڕەبایە لە چیاکان و هەوا تووشە دەبا
وەکوو شێتان دەمەویست ڕوو لە چیای ئەستەم کەم

ساڵەکانی ١٩٦٧ - ١٩٨٦ کە ڕاپەرینی چەکدار لە کوردستانی ئێران بەرپا دەبێ، هێمن هەرچەند خۆی تێیدا بەشدار نییە، بەڵام لەگەڵ ئەو ڕاپەڕینە دەژی. هیوای بە خەباتی گەل زۆرە، باوەری بە هێزترە. بۆ شەهیدانی ئەو ڕاپەڕینە دەگری، بەڵام شێعرەکانی پڕی لە هیوا و ئاوات بۆ سەرکەوتن و نیشتمانپەروەران بۆ تێکۆشان هان دەدا.

هێمن بیەوێ و نەیەوێ، دیسان و ئەوجارە بۆ هەمیشە لە ناو مەیدانی خەبات دایە:

بۆ شەهیدێکی کە گەوزیوە لە نێو خوێن دەگریم
بۆ هەڤاڵێکیکی کە چوو بێ سەرو بێ شوێن دەگریم
تا بە دەستی پەری ئازادی لە سەر گۆڕی شەهید
گوڵە شللێرە لە گشت لایەکی نەڕوێن دەگریم

شێعرەکانی هێمن ئیتر بۆنی ناهومێدی لێ نایە. چەند ساڵە قۆناخێکی تر لە خەباتی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران دەستی پێ کردووە، قۆناخێک کە جێی هیوای گەلی کوردە. هێمنیش شاعیری وەفاداری کورد، هەم لە پێکهێنانی هەم لە دەربڕینی ئەم هیوایەدا بەشدارە. لە "مەتەرێزی شەڕەف"، "شەنگە بێری"، "ئامێزی ژن"، ترۆپکی ڕزگاری"، "شەپۆلی تۆڵە"،"شەو شەیتان"،"گاو و گەردوون"، "کاروانی خەبات" و لە "دەسکەوتی خەبات" دا شێعری کۆمەڵایەتی و شۆڕشگێڕی چ لە باری ناوەڕۆک و چ لە باری شێوەوە، گەیاندۆتە پلەیەکی بەرزی ئەوتۆ کە کەمتر شاعیری کورد گەیشتوویەتێ.

هێمن ئامادەیە بۆ بەجێ گەیاندنی ئەم هێوایە خۆشی بەخت بکا:

خۆم دەسووتێنم هەتا بەزمی خەڵک ڕۆشن بکەم
کێ لە ڕێی خەڵکا وەکوو شاعیر دەسووتێ شەم نەبێ؟

سەرچاوە
Serchawe

لە سەرەتادا شێعرەکانی هێمن لە ژێر تەئسیری دوو رەوتی ئەدبی دایە. وەک هەموو شێعری شاعرانی کوردی سەردەمی سی چل ساڵ لەمەوبەر، تەئسیری ئەدەبی لەم شێعرانەدا دیارە. زۆربەی شێعرەکانی شێعری عەرووزین، وەزن و قافیەیان لە گەل دەستووری شیعری فارسی رێک دەکەوێ. لە لایەکی تریشەوە شێعری شاعیرە کوردەکانی بە ناوبانگ وەک نالی کە خۆی لە ژێر تەئسیری شێعڕی کلاسیکی فارسی دا بووە، تەئسیری کردۆتە سەر شێعرەکانی هێمن. بۆیە لە سەرەتادا هێمن شێعرەکانی شێوەی غەزەل و قەسیدە و جارجاریش مەسنەوی دوو بەیتی و هیتریانە هەیە. ئێستاش هەر جارجار دەگەڕێتەوە سەر ئەو شێوە کلاسیکی یە و هێندێ لە شێعرە تازەکانی هەر بەم چەشنە گوتراون. وەک "ئاواتی بەرز". "گلێنەی شاعیر"، "دەسکەوتی خەبات" و هتد. لەم شێوە شێعر گوتنەدا هێمن دەستێکی باڵای هەیە. شێعرەکانی ڕەوانن، بە زمان جوان و بە مانا دەوڵەمەندن.

پاش ماوەیەکی سەرەتایی شێعر گوتن هێمن بەرەبەرە دەگەڕێتەوە سەر شیوەی ئەدەبی ئەسیلی کوردی، خۆی لە قافیە و وەزنی شێعری کلاسیکی ڕزگار دەکا و شێعرەکانی لە بەستەی کوردی دەچن. لەو بەستەیەی کە شاعیر هەموو ڕۆژێ لە لادێ دەیبیسێ، بەستەیەک کە چوارچێوەی بۆ داڕشتنی شێعری کوردی لە بارترە و زمانی کوردی لە تەنگ و چەڵەمە ڕزگار دەکا و وەک چۆمێکی خرۆشانی لێ داکا کە بۆ لای دەریای بێ سنوور دەڕوا. جارجار کە ئینسان شێعری هێمن دەخوێنێتەوە، گۆرانی وەبیر دێتەوە. وادیارە کە لە هەڵبژاردنی ئەم شێوە شێعر گوتنەدا گۆران لە سەر هێمن بێ تەئسیر نەبووە. لەم شێعرانە دایە کە هێمن دەگاتە ترۆپکی ئەدەبی کوردی و بەڕاستی ئەدەبی کوردی پێش دەخا.

هێمن شاعیرێکی ریئالیستە، ریئالیزمی رەخنەگەرانە لە ناوەرۆکی شێعرەکانی هێمن دا بەتەوای بەرچاو دەکەوێ. هێمن بارە هەرە گرینگ و ئەساسییەکانی تەبیعەت و ژیان و ئادەمیزاد بە چاوێکی رەخنەگرانەی شاعیرانە باس دەکا و کۆماڵ بۆ بەرەوپێش جوون هان دەدا. هێمن زۆرجار لە هێندێ شێعری خۆیدا لە ناتورالیزم نیزیک دەبێتەوە، ئەوەی کە دەیبینێ باسی دەکا و بە چاوی رەخنە سەیری تەبیعەت یان کۆمەڵ ناکا. هەر وابزانە دەیەوێ تابلۆیەکی تەبیعەت بکێشێ و بخاتە بەرچاوان. بەڵام شێعری وای کەمە، وادیارە خۆشی ئاگای لێیە کە لە ریالیزم دوور کەوتووە، زوو ناتورالیزم بەردەدا و دەگەڕێتەوە سەر ریئالیزم کە سەبکی بنەرەتی ناوەرۆکی شێعرەکانیەتی. ئەو ناتورالیزمە بە تایبەتی لە "بەهاری کوردستان" و لە "بیرم مەکە" و چەند شێعری تردا خۆی دەنوێنێ.

ژن لە شێعرەکانی هێمن دا رۆڵێکی زۆر گرینگی هەیە. جوانی ژن ئیلهام دەری شاعیرە. سەرانسەری دیوانی هێمن ئەو راستیەیە دەردەخا کە وێڕای تەبیعەت و ژیان و خەباتی گەل، ژنە کە هێمن بۆ سێعر گوتن هان دەدا.

شێعرەکانی هێمن لە سەر ژن نموونەی شێعری بەرزی کوردین. لە "کیژی لادێ" دا بە کچی کورد هەڵدەڵێ:

لاجانگت وەکوو گزینگی تاوێ
هەر بۆ خۆی جوانە تیف تیفەی ناوێ
کوڵمەکەت وەکوو گوڵاڵەی گەشە
بێ سوورمەش چاوە مەستەکەت ڕەشە
وەکوو فرمێسکی عاشق ڕووناکی
وەکوو ئاونگی بەیان پاکی

ئەو تابلۆیەی کە لە "لە بیرم مەکە" دا لە ژن دەکێشێ، بە راستی جوان و نایابە. هەروەها لە "پەری شێعر" و لە "شەنگە بێری" و زۆر شێعری تردا هێمن مامۆستایی خۆی لە هۆنراوەدانان بۆ ژن دا دەسەلمێنێ.

بەڵام ژن بۆ هێمن تەنیا سەرچاوەی ئیلهام نییە. هێمن بۆ ڕزگاری ژنی کوردی خەبات دەکا. لە "یادگاری شیرین" دا دەڵێ:

لادە چارشێوی ڕەشت با دەرکەوێ کوڵمەی گەشت
چون لە قەڕنی بیستەما زۆر عەیبە ئەو ڕووگرتنە

هێمن دەیەوێ ژن بەر لە هەموو شتێک خاوەنی مافی ئینسانی خۆی بێ و زۆر جار دژی زۆرداری و بێ حورمەتی نیسبەت بە ژن دەنگی خۆی هەڵدێنێ.

هێمن ژنی خۆش دەوێ، دەیپەرستێ و نرخی هەموو جوانیەکانی ئەو دەستکردە نایابەی تەبیعەت دەزانێ، بەڵام لە لای هێمن خەبات بۆ ڕزگاری گەل، بۆ ئازادی کۆمەڵانی خەڵک لە ژن خۆشەویست ترە. لە "ئامێزی ژن" دا دەڵێ:

بەڵێ سەختە، یەجار سەختە دووری لە ژن، نامرادی
بەڵام لە ژن خۆشەویست تر لە لای من ئەتۆی ئازادی

زمانی هێمن زمانی کوردی پەتی و جوانە. نە پڕو لە وشەی بێگانە و نە وشەی دەستکردی تێدایە. زمانەکەی زمانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانە، بەولام هێمن کە خۆی خەڵکی موکریانە، تەعسوبی بە کار نە هێناوە، بە زاراوەی موکریانی شێعر نالێ. بە تایبەتی لەم چەند ساڵی دوایی دا زمانی هێمن نموونەی بەرزی زمانی ئەدەبی کوردیە و بێگومان لە

پێکهێنانی زمانی پەسەندکراو (ستاندارد)ی کوردی دا تەئسیری هەبووە.

زمانی هێمن سادە و پەتی و ڕەوایە، هەم ئەدیب نووسەری کورد پێی خۆشە و هەم نەخوێندەواری کورد لێی حاڵی دەبێ.

هەزار خۆزگەم بە خۆت شوانە
کە بەو مانگە شەوە جوانە
دانیشتووی لە رژد و هەڵدێر
پەنجە دەبزێوی لە بلوێر
دەگەڵ تەبیعەت هاودەمی
شادی، بەکەیفی، بێ خەمی

"بەهاری کوردستان" فەرهەنگێکی بچووکی زمانی کوردیە. بە تایبەتی بۆ ئەوانەی هەر لە شار ژیاون و لە زۆر باری ژیانی لادێ ئاگادار نین، تابلۆیەکی ڕاستەقینە بە زمانێکی دەوڵەمەند و بێ هاوتا دەخاتە پێش چاو.

ئەو شێعرە و چەند شێعریتری کە باسی تە بیعەت و ژیانی لادێ دەکەن، بۆ شارستانی ئەوەندە وشەی نەبیستراویان تێدایە کە زۆر جار خوێنەر سەری سووڕ دەمێنێ و ناچار دەڵێ زمانی کوردی چەند دەوڵەمەندە و بە داخەوە خزمەتی نەکراوە.

دیوانی هێمن شێعری وەک "بەهاری کوردستان" ی بەڕاستی فەرهەنگێکی دەوڵەمەندی زمانی کوردییە.

شێعری هێمن لە تەشبیهی زوان ئاخنراوە.

خۆشەویستی گۆشەکەی تەنیایی هەر ئەژنۆکەمە
بۆیە ڕۆژ و شەو وەها گرتوومەتە نێو باوەشم

لە "شەنگە بێری" دا ئەنجامی شێعرەکەی ئەمەیە:

زۆری نەماوە بێتە بەر، نەمامی هەوڵ و خەباتم
لە داگیرکەر پاک بێتەوە خاکی پیرۆزی وڵاتم
چەک دادەنێم گۆچانەکەی جاران هەڵدەگەمەوە
تۆ هەر بێری بە من شوان، فریشتەی تاسە و ئاواتم

هێندێ شێعری هێمن گەیشتۆتە پلەی هەرە بەرزی ئەدەبی کوردی یەوە. یەکێک لەوانە "کاروانی خەبات"ە.

بڕوانە چۆن باسی شەهید بوونی ڕووناکبیرێکی خەباتکار دەکا:

هەر چوار تەنیشتی گیرابوو لە سەنگەرێک دا بەتەنێ
ئەو لاوەی بەڵێنی دابوو هەتا مردن جەک دادەنێ

ڕووناکبیرێکی تا ئەمڕۆ دەچوو بەرەو ئاسۆگی ڕوون
ئێستا هیوای بە بووڵێڵ بوو بۆ لە گەمارۆ دەرباز بوون

بەڕاستی ئەوەی هێمن لە سەر گۆرانی دەیڵێ لە سەر خۆشی ڕاستە. تاکی لە جوانی پەرستی دا کەمە و وشە لە دەستی دا وەک مێوە، دڵتەڕە و خۆش خەیاڵە و ناسک بینە، بە هونەرە و شارەزا و ووشە ڕەنگینە.

هیوام ئەوەیە هێمن ساڵانی درێژ لە ناو گەلی کورددا، لە ڕیزی خەباتکەرانی ڕێگای ئازاری گەلی کورددا، تێکۆشانی خۆی لە پێناوی ڕزگاری گەلەکەمان، لە پێناوی پێشخستنی زمان و ئەدەبی کوردی، هەر درێژە پێ بدا. دڵنیام کە لە دواڕۆژدا هێمن زۆرجار پەری شێعر دێنێتە ژوانی خۆی و دیوانێکی ترمان پێشکەش دەکا کە شێعری کوردی جوانی تێدابێ.

شێعرێک وەک خوناوی باران
شێعرێک وەک سرتەی دڵداران
شێعرێک وەکوو دەریای بێ بن
گەرمتر لە باوەشی ژن
شێعرێک سروودی شادی بێ
شێعرێک دەنگی ئازادی بێ

بە هیوای ئەو ڕۆژە.

نووسینی: دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو

پێشەکی تاریک و روون

٣ی ڕێبەندانی ١٣٥٢ی هەتاوی = ٢٣ی جانێوێری ١٩٧٤ی زایینی

سەرچاوە: ماڵپەڕی شەهید

سەرچاوە
Serchawe

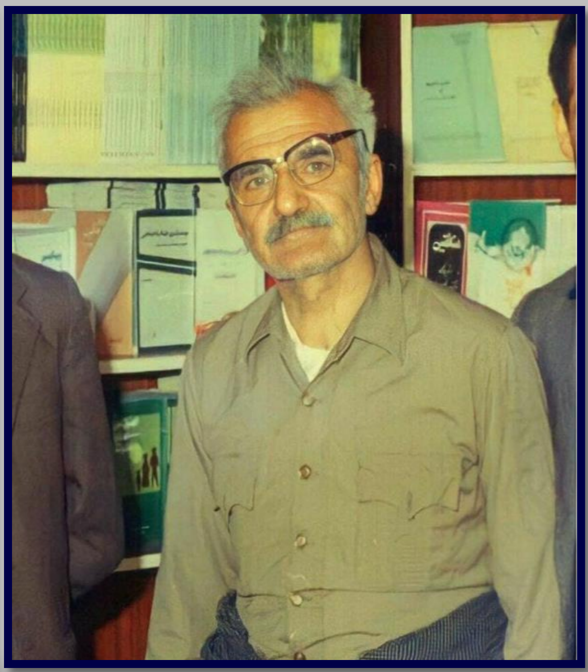

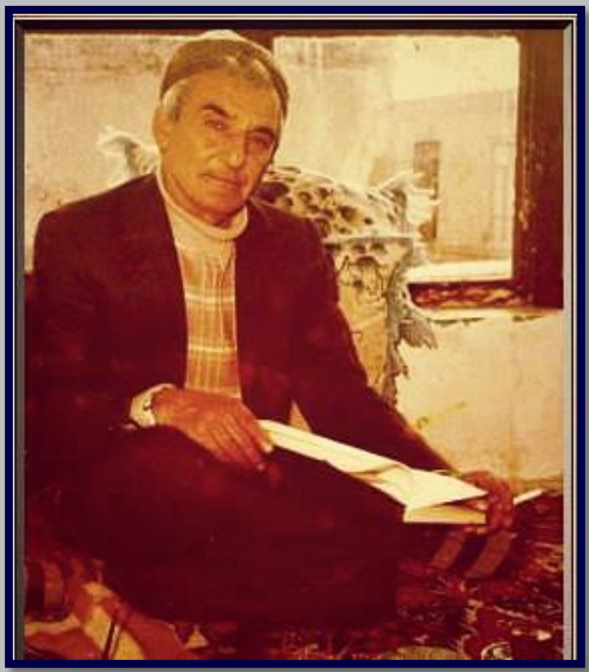

ئامادەکردنی: ڕەحمان نەقشی

بانەمەڕی ۲۷۲۳ی کوردی = ئەپریلی ۲۰۲۳ی زایینی

سەرچاوە
Serchawe